NICOLAE STEINHARDT ŞI SUBIECTUL RENOVĂRII ŞTIINŢEI JURIDICE

NICOLAE STEINHARDT AND THE RENEWAL OF SCIENCE

Elena ARAMĂ, ORCID: 0000 - 0002 -6406-3743
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 340.12:342.4

e-mail: aramaelena@gmail.com

(Citindu-l pe Nicolae Steinhardt: *Principiile clasice şi noile tendinţe ale dreptului constituţional,* Mănăstirea Rohia, Polirom, 2008).

La finele sec. al XIX-lea – începutul sec. XX, succesele ştiinţelor naturale (fizica, matematica) puneau oricum în stare de inferioritate ştiinţele socioumane, care nu se puteau mândri cu succese pe potriva celor din ştiinţele exacte. În acest context, se punea problema depăşirii stării respective prin eforturile de renovare a ştiinţelor socioumane. Renovarea ştiinţei juridice este o chestiune care a fost deseori invocată, de aceea persistă opinia îndreptăţită că ea este ca şi permanent prezentă în lucrările savanţilor juriştii.

Printre autorii care şi-au făcut un nume în domeniu, trebuie amintiţi autorii francezi Leon Duguit şi François Geny care considerau că ştiinţa juridică trebuie reînnoită, metodele – schimbate, căci viaţa socială la începutul secolului al XX-lea suportase schimbări majore: se formase o masă mare de muncitori salariaţi, proletari, a căror unică sursă de existenţă era forţa braţelor de muncă şi relaţiile angajatorilor cu angajaţii trebuiau reevaluate. Concomitent, a avansat tehnica şi tehnologiile, de aceea apăreau situaţii ce nu mai puteau fi soluţionate pe baza vechilor paradigme, cu utilizarea metodelor anterior acceptate.

În teza sa de doctorat susţinută în 1936 în faţa unei comisii formate din profesorii Mircea Djuvara (preşedinte), Paul Negulescu, Anibal Teodorescu, George Plastara şi Aristide Basilescu (membri) [1, p. 5], Nicolae Steinhardt a pus problema ştiinţei juridice care trebuie să se opună pozitivismului, din motiv că pozitiviştii cer cercetătorilor ştiinţifici, după părerea lui Steinhardt, să renunţe la ideile de bază ale raţiunii şi civilizaţiei pentru a începe cu fiece prilej toată discuţia de la început. Dar, opina Steinhardt, n-ar fi posibilă o disciplină ştiinţifică, dacă în fiecare clipă ar trebui refăcute toate şirurile de gândire care au dus la formularea noţiunilor ei.

Dimpotrivă, considera Steinhardt, savantul nu trebuie să abandoneze ideile de bază ale civilizaţiei şi raţiunii, ci să impună recunoaşterea necesităţii judecăţilor ce stau la baza ştiinţei dreptului, inclusiv a metodei inductive raţionale. În lucrarea *Novum Organum* Fr. Bacon considera analiza, comparaţia, observaţia şi experimentul ca stând la baza metodei inductive şi Steinhardt atrăgea atenţia că Bacon îndemna să renunţăm la prenoţiuni, nu la noţiuni, apelând astfel la autoritatea autorului englez [2, p. 208-209].

În sprijinul acestei atitudini conservatoare Nicolae Steinhardt face trimitere la renumitul decan de la Nancy, François Geny, pe care-l numește jurist modern, care este de partea tradiției și nu admite că tot ceea ce s-a făcut în trecut este radical fals și că tot edificiul vechi trebuie distrus [3, p. 178].

Steinhardt socotea că atribuirea unui caracter îndoielnic și discutabil noțiunilor juridice fundamentale este numai un efect al întregii revizuiri a ideilor, pornită de știința socială a veacului al XX-lea – de sociologie. În Tratatul său de *Drept constituțional,* publicat în 1911 și considerat a fi cea mai reusită expunere a poziției sale, Leon Duguit a considerat că timpul construcției juridice individualiste, subiectiviste și metafizice a trecut și că este cazul ca aceste construcții să fie excluse din jurisprudență, anume conceptele metafizice de substanță, subiect de drept și drept subiectiv, ca fiind sursă de controverse epuizante și sterile, necesitatea de a se debarasa de abstracțiuni și a nu abuza de logica formală.

Metoda propusă de Duguit era metoda sociologică și experimentală și ea urma, în opinia autorului francez, să renoveze știința dreptului. Dar, scria Fr. Geny, recunoscând doar dreptul obiectiv, Leon Duguit recunoaște existența unor reguli care se impun tuturor și prin aceasta trece la filozofie, împotriva căreia se ridica. Faptele indică o anumită ordine în raporturile dintre oameni, dar nu indică o regulă de drept, dreptul obiectiv al lui Duguit nu e decât un ansamblu de reguli, ce se impun omului în societate, ține în frâu voințele, deci astfel susține dreptul natural. Așadar, Duguit recurge la metafizică, dar nu recunoaște sincer acest lucru. Obligația, în sensul lui Duguit, este ceva care dacă nu se produce, generează un dezechilibru în elementele constitutive ale grupului social și provoacă o reacție socială, un efort spontan de restabilire a echilibrului.

Steinhardt se ralia opiniei acelor autori care socoteau că nu se poate da dreptului un fundament fără ajutorul metafizicii, care are noțiunile de scop, finalitate a dreptului, căci regula juridică nu este o regulă naturală, ci indică un comportament, ce face o distincție între bine și rău. Chiar solidaritatea pe care Duguit o impune ca obligație, insistând că trebuie să ne supunem, nu este un fapt observabil, ci o judecată de valoare, o alegere. Orice regulă presupune judecăți de valoare, dar fără metafizică ele nu există [4, p. 201]. Astfel este catalogată ca o idee utopică părerea că știința dreptului poate decurge doar din observarea faptelor perceptibile, fără urmă de metafizică. Deci Steinhardt considera ca un mare neajuns al operei lui Duguit respingerea dreptului natural. În argumentarea acestei teze el făcea trimitere la Fr. Geny care, în opinia sa, se situa între pozitiviști și ius-naturaliști, deoarece socotea că soluțiile juridice noi și armonioase sunt acelea care se inserează în organizarea socială și respectă valorile societății. Libera cercetare științifică, teoria lui Fr. Geny, arăta că ea în niciun caz nu mergea împotriva legii, dar se baza pe precepte universale ca, spre exemplu: necesitatea de a respecta promisiunea liber acceptată, obligația de a repara dauna survenită din greșeala proprie, obligația de a nu se îmbogăți fără justă cauză pe socoteala altuia etc. Eficacitatea practică a acestor precepte poate fi ajustată doar în urma cercetării libere științifice, utilizând datele conștiinței și rațiunii, observarea faptelor concrete pot fi încadrate în aceste mari principii, căci legea, cutuma, interpretările date de autoritățile competente sunt piesele cele mai marcante ale

organizării sociale. Faptele sociale pot fi cunoscute din experienţă, dar totodată trebuie studiate şi conceptele, ideile, pentru că oamenii au o nevoie înnăscută de reguli morale.

Geny considera că există patru tipuri de dat-uri: real, istoric, raţional şi ideal, iar între ele există şi o ierarhie, datul raţional este prioritar, el conţine substanţa proprie, specifică a dreptului, în fond dreptul este o operă raţională. Celelalte daturi nu intervin decât pentru a perfecţiona direcţiile de conduită. Comparând poziţiile celor doi autori, concluzionăm că Geny lua în considerare faptele ca fiind datul real, dar nu se limita la el, spre deosebire de Duguit care respingea celelalte daturi, raţional şi ideal, considerate inutile, recunoscând în exclusivitate faptele reale. Totuşi, în cazul lui Duguit lucrurile nu erau aşa de simple şi consecvente. Steinhardt găsea o inconsecvenţă a operei lui Duguit ce era demonstrată prin faptul că, pe de o parte, el ignora şi considera inutile reflecţiile filosofice, ataca teoria dreptului natural, iar pe de altă parte, apela la sentimentele de socialitate, justiţie. În opinia lui Duguit, socialitatea este un sentiment ce există într-un grup de oameni (trib, familie, cetate, naţiune), în care legătura de solidaritate ce menţine integrarea socială poate fi ruptă, dacă încălcarea unei reguli economico-morale nu va fi sancţionată de către drept. Sentimentul de justiţie este variabil ca modalităţi şi aplicaţii, dar este constant în fondul său care este proporţia şi egalitatea [5, p. 124]. Dar tocmai aceste sentimente se află în centrul teoriei dreptului natural.

Astfel, Duguit a admis că fără ele este imposibilă existenţa societăţilor. Deşi el se adresa doar faptelor, simpla constatare a lor este insuficientă, dreptul se înalţă deasupra faptelor, constata Steinhardt şi făcea trimitere la Mircea Djuvara care atenţiona că faptul pe care îl constatăm nu comportă niciun fel de apreciere, pe când dreptul în esenţă este însăşi aprecierea [6, p. 139]. Tocmai pe acest fundament cercetătorul în materie juridică poate contribui la optimizarea dreptului în conformitate cu cerinţele condiţiei umane, cu valorile unui timp istoric, cu arbitrarea competiţiei între drept şi politică, între interese şi valori.

Cu toate că aceste idei au fost discutate de generaţii de cercetători, ele rămân a fi în continuare actuale, căci doctrina juridică, fără a renunţa la aspectul sociologic, la natura socială a dreptului, pune tot mai mult accentul pe condiţia umană şi reflecţia filosofică asupra juridicităţii, ce face vizibilă misiunea umană a dreptului. Ceea ce cu trecerea timpului a demonstrat cu prisosinţă că ştiinţa juridică este axată nu numai pe nucleul său normativ, dar şi pe valorile societăţii, astfel încât rămâne a fi o ştiinţă deschisă care prezintă Dreptul şi Justiţia (în sens de dreptate) ca valori perene la care umanitatea nu vrea, nu poate şi nici nu trebuie să renunţe.

Referinţe*:*

1. ROATIŞ, Fl. Notă asupra ediţiei. În: STEINHARDT, N. *Principiile clasice şi noile tendinţe ale dreptului constituţional*. Iaşi: Polirom, 2008. ISBN 978-973-46-1085-3.
2. STEINHARDT, N. *Principiile clasice şi noile tendinţe ale dreptului constituţional*. Iaşi: Polirom, 2008. ISBN 978-973-46-1085-3.

3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. DUGUIT, Léon. *Traité de droit constitutionnel*. Tome 1. Paris: Ancienne librairie Fontemoing & G, Rue de Medicis, 1. Reédité: Hachette Livre BNF en 2018. ISBN ՝978-2329174884.
6. DJUVARA, M. *Teoria generală a dreptului*. Vol. III. 1930. *Apud*: STEINHARDT, N. *Op. cit*., p. 227.

Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional: „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” în cadrul Laboratorului de cercetare științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.